

P2018
521

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ТҮНГІНІШ ПРЕЗИДЕНТІ - ЕЛБАСЫНЫҢ ҚОРЫ
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ КОНСТИТУЦИЈАЛЫҚ КЕҢЕСІ
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ӘДІЛЕТ МИНИСТЕРЛІГІ

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ КОНСТИТУЦИЈАСЫ

Ғылыми-практикалық түсіндірме

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ТҰҢҒЫШ ПРЕЗИДЕНТІ – ЕЛБАСЫНЫҢ ҚОРЫ
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ КЕҢЕСІ
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ӘДІЛЕТ МИНИСТРЛІГІ

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ КОНСТИТУЦИЯСЫ

Ғылыми-практикалық түсіндірме

Астана
2018

ӘОЖ 342 (035.3)

КБЖ 67.400.1

Қ 18

**Қазақстан Республикасы Тұңғыш Президенті – Елбасының Қоры
Қазақстан Республикасының Конституциялық Кеңесі
Қазақстан Республикасының Әділет министрлігі**

Редакциялық алқа:

Жетекшісі – Қазақстан Республикасы Тұңғыш Президенті –
Елбасының Қоры Атқарушы директорының орынбасары,
заң ғылымдарының докторы, профессор

И.И. Рогов

Қазақстан Республикасы Конституциялық Кеңесінің

Қ.Ә. Мәми

Төрағасы, заң ғылымдарының докторы, профессор

М.Б. Бекетаев

Қазақстан Республикасының Әділет министрі

Қазақстан Республикасы Конституциялық Кеңесінің мүшесі,

В.А. Малиновский

заң ғылымдарының докторы, профессор

Қазақстан Республикасы Конституциялық Кеңесінің экс-мүшесі,

С.Н. Сәбікенов

Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясының

академигі, заң ғылымдарының докторы, профессор

Қазақстан Республикасы Конституциялық Кеңесінің мүшесі,

У. Шапак

заң ғылымдарының докторы, профессор

Қазақстан Республикасы Конституциялық Кеңесі

Б.М. Нұрмұханов

Аппаратының басшысы, заң ғылымдарының кандидаты

М. Мұртазин

Конституциялық Кеңес Аппаратының бас консультанты

Жұмыстарды үйлестіру және Қазақстан Республикасының
Конституциясына түсіндірмені топтастыру жөніндегі кеңесші
(Үйлестіруші), заң ғылымдарының докторы, профессор

Е.М. Абайділинов

Қ 18 Қазақстан Республикасының Конституциясы. Ғылыми-практикалық түсіндірме.

– Астана, 2018. – 664 б.

ISBN 978-601-06-4945-3

«Қазақстан Республикасының Конституциясы. Ғылыми-практикалық түсіндірме» монографиясын шығару қажеттігі елімізде 2015 жылы басталған ірі өзгерістерге, атап айтқанда, 2017 жылғы конституциялық реформаға сәйкес мемлекеттік билік тармақтары арасында өкілеттіктерді қайта бөлуге, жаңа заңдар қабылдануына және «Мемлекет басшысы Нұрсұлтан Назарбаевтың бес институционалдық реформасын жүзеге асыру жөніндегі 100 нақты қадам» Ұлт жоспарын жүзеге асыру бойынша қолданыстағы құқықтық актілерге түзетулер енгізілуіне, өзге де түрлендірулерге байланысты туындады.

Монографияны Қазақстан Республикасы Тұңғыш Президенті – Елбасы Қорының, Президент Әкімшілігінің, Парламент Палаталарының, Конституциялық Кеңестің, Жоғарғы Соттың, өзге де орталық және жергілікті мемлекеттік органдардың қызметкерлерінен, сондай-ақ конституциялық құндылықтарды іске асырумен тікелей айналысып жүрген отандық және шетелдік ірі заңгер-ғалымдардан, тәжірибелі практиктерден құралған авторлық ұжым дайындады.

Түсіндірмеде жаңа заңнама мен заманауи заң теориясы ескеріле отырып, Конституция құндылықтарының, ережелері мен нормаларының ғылыми-құқықтық мазмұны ашылған.

Кітап конституционализм, қолданыстағы заңнама және оларды қолдану практикасы мәселелерімен қызығатын кең оқырман қауымына арналған.

ӘОЖ 342 (035.3)

КБЖ 67.400.1

ISBN 978-601-06-4945-3

© Қазақстан Республикасы Тұңғыш Президенті – Елбасының Қоры, 2018

© Қазақстан Республикасының Конституциялық Кеңесі, 2018

© Қазақстан Республикасының Әділет министрлігі, 2018

Конституция баптарына түсіндірменің авторлары:

- Айтқожин Қ.К.* – 5 (*Ө.Ш.Жалаиримен* тең авторлықта);
Артемяева Е.А. – 18 (*Ұ.М.Стамқұловпен* тең авторлықта);
Арутюнян Г.Г. – 17;
Асанов Ж.Қ. – 83;
Әбдірахманов Қ.Қ. – 8;
Әбішев Х.Ә. – 21;
Әлібаева Г.А. – 88;
Байбек Б.Қ. – 87;
Байділдинов Д.Л. – 31, 38;
Балтабаев Қ.Ж. – 13;
Бекетаев М.Б. 64 – 70;
Белоруков Н.В. – 39;
Біртанов Е.А. – 29;
Бычкова С.Ф. – 14;
Вельчев Б. – 15;
Дауылбаев А.Қ. – 16;
Дәуленов М.М. – 30 (*Т.М.Нәрікбаевпен* тең авторлықта);
Донақов Т.С. – 40;
Дүйсенов Е.Е. – 3;
Дүйсенова Т.Б. – 28;
Ермекбаев Н.Б. – 22;
Жайылғанова А.Н. – 23;
Жақаева Л.С. – 90, 91 (*М.А.Сәрсембаевпен* тең авторлықта), 92,98;
Жалаири Ө.Ш. – 5 (*Қ.К.Айтқожинмен* тең авторлықта);
Жанұзақова Л.Т. – 89;
Жұмақанов В.З. – 36;
Имашев Б.М. – 41, 51, 52;
Исекешев Ә.Ө. – 85;
Қасымбеков М.Б. – Кіріспе, 9;
Қасымов Қ.Н. – 34;
Қаудыров Т.Е. – 6;
Қожамжаров Қ.П. – 35;
Құл-Мұхаммед М.А. – 7, 93;

- Малиновский В.А.* – 44 (*Р.Ж.Мұқашевпен және Д.Қ.Мыңбаймен тең авторлықта*) 45,46 (*Ә.А.Темірбековпен тең авторлықта*), 94, 94-1;
Мәми Қ.Ә. – 75– 80;
Меркель И.Д. – 11;
Мұқашев Р.Ж. – 44 (*В.А.Малиновскиймен және Д.Қ.Мыңбаймен тең авторлықта*);
Мұхамедиұлы А. – 37;
Мұхамеджанов Б.Ә. – 42, 43, 47, 48;
Мыңбай Д.Қ. – 44 (*В.А.Малиновскиймен және Р.Ж.Мұқашевпен тең авторлықта*);
Назарбаева Д.Н. – 27;
Нәрікбаев Т.М. –30 (*М.М.Дәуленовпен тең авторлықта*);
Нығматулин Н.З. – 50, 53, 56, 57, 59, 61;
Нұрмағамбетов А.М. – 24;
Нұрмұханов Б.М. – 25;
Папуашвили Г. – 26;
Рақышева Ә.Ф. – 10;
Рогов И.И. –71-74;
Сәбікенов С.Н. – 1;
Сәбитова А.Ә. – 32;
Сәрсембаев М.А. – 91 (*Л.С. Жақаевамен тең авторлықта*), 95;
Сартаев С.С. – 2;
Смолин А.С. – 82;
Стамқұлов Ұ.М. – 18 (*Е.А.Артемовамен тең авторлықта*);
Темірбеков Ә.А. – 46 (*В.А.Малиновскиймен тең авторлықта*), 19;
Тоқаев Қ.К. – 49, 54, 55, 58, 60, 62, 63;
Ударцев С.Ф. – 4;
Федотова З.Л. – 33;
Хабриева Т.Я. – 81;
Шәкіров А.О. – 12;
Шапак У. – 20;
Шәріпова З.Т. – 96, 97.

Қабылданған қысқартулар:

ҚР – Қазақстан Республикасы;

1995 жылғы ҚР Конституциясы – Қазақстан Республикасының Конституциясы 1995 жылғы 30 тамызда республикалық референдумда қабылданған;

1993 жылғы ҚР Конституциясы – Қазақстан Республикасының Конституциясы 1993 жылғы 28 қаңтарда Қазақстан Республикасының Жоғарғы Кеңесі қабылдаған;

«Қазақстан – 2050» стратегиясы – «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. Қазақстан Республикасының Президенті – Елбасы Н.Ә.НАЗАРБАЕВТЫҢ Қазақстан халқына Жолдауы, Астана қ., 2012 жылғы 14 желтоқсан;

«100 нақты қадам» – Ұлт жоспары – бес институционалдық реформаны жүзеге асыру жөніндегі 100 нақты қадам, Қазақстан Республикасы Президентінің 2015 жылғы 20 мамырдағы бағдарламасы;

Қазақстан – 2030 – Қазақстан – 2030 Барлық Қазақстандықтардың өсіп-өркендеуі, қауіпсіздігі және әл-ауқатының артуы. Ел Президентінің Қазақстан халқына 1997 жылғы Жолдауы;

Мемлекеттік егемендік туралы декларация – 1990 жылғы 25 қазандағы Қазақ Советтік Социалистік Республикасының Жоғарғы Кеңесі қабылдаған Қазақ Советтік Социалистік Республикасының Мемлекеттік егемендігі туралы декларация;

«Қазақстан Республикасының мемлекеттік тәуелсіздігі туралы» Қазақстан Республикасының Конституциялық заңы – «Қазақстан Республикасының Мемлекеттік тәуелсіздігі туралы» 1991 жылғы 16 желтоқсандағы Қазақстан Республикасының Конституциялық заңы;

ҚР Президентке уақытша қосымша өкілеттік беру туралы заңы – «Қазақстан Республикасының Президенті мен жергілікті әкімдерге уақытша қосымша өкілеттік беру туралы» 1993 жылғы 10 желтоқсандағы Қазақстан Республикасының Заңы;

1998 жылғы 7 қазандағы ҚР Заңы – «Қазақстан Республикасының Конституциясына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» 1998 жылғы 7 қазандағы Қазақстан Республикасының Заңы;

2007 жылғы 21 мамырдағы ҚР Заңы – «Қазақстан Республикасының Конституциясына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» 2007 жылғы 21 мамырдағы Қазақстан Республикасының Заңы;

2011 жылғы 2 ақпандағы ҚР Заңы – «Қазақстан Республикасының Конституциясына толықтыру енгізу туралы» Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 2 ақпандағы Заңы;

2017 жылғы 10 наурыздағы ҚР Заңы – «Қазақстан Республикасының Конституциясына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының 2017 жылғы 10 наурыздағы Заңы;

Қазақстан Республикасының Өкілеттіктерді қайта бөлу туралы 2017 жылғы 15 маусымдағы Конституциялық заңы – «Қазақстан Республикасының кейбір конституциялық заңдарына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының 2017 жылғы 15 маусымдағы Конституциялық заңы;

Өкілеттіктерді қайта бөлу туралы 2017 жылғы 3 шілдедегі ҚР Конституциялық заңы – «Қазақстан Республикасының кейбір конституциялық заңдарына мемлекеттік билік тармақтары арасында өкілеттіктерді қайта бөлу мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының 2017 жылғы 3 шілдедегі Конституциялық заңы;

Өкілеттіктерді қайта бөлу туралы 2017 жылғы 3 шілдедегі ҚР Заңы – «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне мемлекеттік билік тармақтары арасында өкілеттіктерді қайта бөлу мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» 2017 жылғы 3 шілдедегі Қазақстан Республикасының заңы;

Өкілеттіктерді қайта бөлу туралы 2017 жылғы 11 шілдедегі ҚР Заңы – «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне оларды Қазақстан Республикасы Конституциясының нормаларына сәйкес келтіру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының 2017 жылғы 11 шілдедегі Заңы;

Президент туралы ҚР Конституциялық заңы – «Қазақстан Республикасының Президенті туралы» Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 26 желтоқсандағы Конституциялық заңы;

Тұңғыш Президент – Елбасы туралы ҚР Конституциялық заңы – «Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті – Елбасы туралы» Қазақстан Республикасының 2000 жылғы 20 шілдедегі Конституциялық заңы;

Конституциялық Кеңес туралы ҚР Конституциялық заңы – «Қазақстан Республикасының Конституциялық Кеңесі туралы» Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 29 желтоқсандағы Конституциялық заңы;

Парламент және оның депутаттарының мәртебесі туралы ҚР Конституциялық заңы – «Қазақстан Республикасының Парламенті және оның депутаттарының мәртебесі туралы» Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 16 қазандағы Конституциялық заңы;

Үкімет туралы ҚР Конституциялық заңы – «Қазақстан Республикасының Үкіметі туралы» Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 18 желтоқсандағы Конституциялық заңы;

Сот жүйесі және судьялардың мәртебесі туралы ҚР Конституциялық заңы – «Қазақстан Республикасының сот жүйесі және

судьяларының мәртебесі туралы» Қазақстан Республикасының 2000 жылғы 25 желтоқсандағы № 132 Конституциялық заңы;

Сайлау туралы ҚР Конституциялық заңы – «Қазақстан Республикасындағы сайлау туралы» Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 28 қыркүйектегі Конституциялық заңы;

Республикалық референдум туралы ҚР Конституциялық заңы – «Республикалық референдум туралы» Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 2 қарашадағы Конституциялық заңы;

Мемлекеттік рәміздер туралы ҚР Конституциялық заңы – «Қазақстан Республикасының мемлекеттік рәміздері туралы» Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 4 маусымдағы Конституциялық заңы;

АХҚО туралы ҚР Конституциялық заңы – «Астана» халықаралық қаржы орталығы туралы» Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 7 желтоқсандағы Конституциялық заңы;

ҚР АҚ – «Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі» Қазақстан Республикасының 1994 жылғы 27 желтоқсандағы Кодексі;

ҚР АҚ (ерекше бөлім) – «Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі (ерекше бөлім)» Қазақстан Республикасының 1999 жылғы 1 шілдедегі Кодексі;

ҚР ҚК – «Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі» Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 3 шілдедегі Кодексі;

ҚР ҚПК – «Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексі» Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 4 шілдедегі Кодексі;

ҚР ҚАК – «Қазақстан Республикасының Қылмыстық-атқару кодексі» Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 5 шілдедегі Кодексі;

ҚР АПК – «Қазақстан Республикасының Азаматтық-процестік кодексі» Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 31 қазандағы Кодексі;

ҚР ӘҚТК – «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 5 шілдедегі Кодексі;

ҚР Жер кодексі – «Қазақстан Республикасының Жер кодексі» Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 20 маусымдағы Кодексі;

ҚР Орман кодексі – «Қазақстан Республикасының Орман кодексі» Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 8 шілдедегі Кодексі;

ҚР Су кодексі – «Қазақстан Республикасының Су Кодексі» Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 9 шілдедегі Кодексі;

ҚР Экологиялық кодексі – «Қазақстан Республикасының Экологиялық кодексі» Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 9 қаңтардағы Кодексі;

ҚР Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы кодексі – «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 26 желтоқсандағы Кодексі;

ҚР Еңбек кодексі – «Қазақстан Республикасының Еңбек кодексі» Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 15 мамырдағы Кодексі;

ҚР Кәсіпкерлік кодексі – «Қазақстан Республикасының Кәсіпкерлік Кодексі» Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 29 қазандағы Кодексі;

ҚР Салық кодексі – «Салық және бюджетке төленетін басқа да

міндетті төлемдер туралы (Салық кодексі)» Қазақстан Республикасының 2008 жылғы 10 желтоқсандағы Кодексі;

ҚР Бюджет кодексі – «Қазақстан Республикасының Бюджет кодексі» Қазақстан Республикасының 2008 жылғы 4 желтоқсандағы Кодексі;

ҚР Халық денсаулығы туралы кодексі – «Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы» Қазақстан Республикасының 2009 жылғы 18 қыркүйектегі Кодексі;

Жер қойнауы және жер қойнауын пайдалану туралы ҚР Заңы – «Жер қойнауы және жер қойнауын пайдалану туралы» Қазақстан Республикасының 2010 жылғы 24 маусымдағы Заңы;

Тұрғын үй қатынастары туралы ҚР Заңы – «Тұрғын үй қатынастары туралы» Қазақстан Республикасының 1997 жылғы 16 сәуірдегі Заңы;

Ауыл шаруашылығы кооперативтері туралы ҚР Заңы – «Ауыл шаруашылығы кооперативтері туралы» Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 29 қазандағы Заңы;

Азаматтық туралы ҚР Заңы – «Қазақстан Республикасының азаматтығы туралы» Қазақстан Республикасының 1991 жылғы 20 желтоқсандағы Заңы;

Шетелдіктердің құқықтық жағдайы туралы ҚР Заңы – «Шетелдіктердің құқықтық жағдайы туралы» Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 19 маусымдағы Заңы;

Қоғамдық бірлестіктер туралы ҚР Заңы – «Қоғамдық бірлестіктер туралы» Қазақстан Республикасының 1996 жылғы 31 мамырдағы Заңы;

Коммерциялық емес ұйымдар туралы ҚР Заңы – «Коммерциялық емес ұйымдар туралы» Қазақстан Республикасының 2001 жылғы 16 қаңтардағы Заңы;

Саяси партиялар туралы ҚР Заңы – «Саяси партиялар туралы» Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 15 шілдедегі Заңы;

Кәсіптік одақтар туралы ҚР Заңы – «Кәсіптік одақтар туралы» Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 27 маусымдағы Заңы;

Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы ҚР Заңы – «Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы» Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 11 қазандағы Заңы;

Бұқаралық ақпарат құралдары туралы ҚР Заңы – «Бұқаралық ақпарат құралдары туралы» Қазақстан Республикасының 1999 жылғы 23 шілдедегі Заңы;

Кәсіпкерлер палатасы туралы ҚР Заңы – «Қазақстан Республикасының Ұлттық кәсіпкерлер палатасы туралы» Қазақстан Республикасының 2013 жылғы 4 шілдедегі Заңы;

Ақпаратқа қол жеткізу туралы ҚР Заңы – «Ақпаратқа қол жеткізу туралы» Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 16 қарашадағы Заңы;

Ақпараттандыру туралы ҚР Заңы – «Ақпараттандыру туралы» Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 24 қарашадағы Заңы;

Өзін-өзі реттеу туралы ҚР Заңы – «Өзін-өзі реттеу туралы» Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 12 қарашадағы Заңы;

Прокуратура туралы ҚР Заңы – «Прокуратура туралы» Қазақстан Республикасының 2017 жылғы 30 маусымдағы Заңы;

Адвокаттық қызмет туралы ҚР Заңы – «Адвокаттық қызмет туралы» Қазақстан Республикасының 1997 жылғы 5 желтоқсандағы Заңы;

Нотариат туралы ҚР Заңы – «Нотариат туралы» Қазақстан Республикасының 1997 жылғы 14 шілдедегі Заңы;

Қорғаныс және Қарулы Күштер туралы ҚР Заңы – «Қазақстан Республикасының қорғанысы және Қарулы Күштері туралы» Қазақстан Республикасының 2005 жылғы 7 қаңтардағы Заңы;

Әскери қызмет және әскери қызметшілердің мәртебесі туралы ҚР Заңы – «Әскери қызмет және әскери қызметшілердің мәртебесі туралы» Қазақстан Республикасының 2012 жылғы 16 ақпандағы Заңы;

Әкімшілік-аумақтық құрылыс туралы ҚР Заңы – «Қазақстан Республикасының әкімшілік-аумақтық құрылысы туралы» Қазақстан Республикасының 1993 жылғы 8 желтоқсандағы Заңы;

Ішкі істер органдары туралы ҚР Заңы – «Қазақстан Республикасының ішкі істер органдары туралы» Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 21 желтоқсандағы Заңы;

Тұрғын үй қатынастары туралы ҚР Заңы – «Тұрғын үй қатынастары туралы» Қазақстан Республикасының 1997 жылғы 16 сәуірдегі Заңы;

Парламенттің комитеттері мен комиссиялары туралы ҚР Заңы – «Қазақстан Республикасы Парламентінің комитеттері мен комиссиялары туралы» Қазақстан Республикасының 1997 жылғы 7 мамырдағы Заңы;

Жоғары Сот Кеңесі туралы ҚР Заңы – «Қазақстан Республикасының Жоғары Сот Кеңесі туралы» Қазақстан Республикасының 2008 жылғы 17 қарашадағы Заңы;

Тіл туралы ҚР Заңы – «Қазақстан Республикасындағы тіл туралы» Қазақстан Республикасының 1997 жылғы 11 шілдедегі Заңы;

Нормативтік құқықтық актілер туралы ҚР Заңы – «Нормативтік құқықтық актілер туралы» Қазақстан Республикасының 1998 жылғы 24 наурыздағы Заңы;

Ұлттық қауіпсіздік туралы ҚР Заңы – «Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігі туралы» Қазақстан Республикасының 2012 жылғы 6 қаңтардағы Заңы;

Жедел-іздістіру қызметі туралы ҚР Заңы – «Жедел-іздістіру қызметі туралы» Қазақстан Республикасының 1994 жылғы 15 қыркүйектегі Заңы;

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы ҚР Заңы – «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы» Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 18 қарашадағы Заңы;

Мемлекеттік шекара туралы ҚР Заңы – «Қазақстан Республикасының Мемлекеттік шекарасы туралы» Қазақстан Республикасының 2013 жылғы 16 қаңтардағы Заңы;

Мемлекеттік мүлік туралы ҚР Заңы – «Мемлекеттік мүлік туралы» Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 1 наурыздағы Заңы;

Мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау туралы ҚР Заңы – «Мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау туралы» Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 12 қарашадағы Заңы;

Мемлекеттік бақылау туралы ҚР Заңы – «Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік бақылау және қадағалау туралы» Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 6 қаңтардағы Заңы;

Мемлекеттік қызмет туралы ҚР Заңы – «Қазақстан Республикасының мемлекеттік қызметі туралы» 2015 жылғы 23 қарашадағы Қазақстан Республикасы Заңы;

Әкімшілік рәсімдер туралы ҚР Заңы – «Әкімшілік рәсімдер туралы» Қазақстан Республикасының 2000 жылғы 27 қарашадағы Заңы;

Жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару туралы ҚР Заңы – «Қазақстан Республикасындағы жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару туралы» Қазақстан Республикасының 2001 жылғы 23 қаңтардағы Заңы;

Дипломатиялық қызмет туралы ҚР Заңы – «Қазақстан Республикасының дипломатиялық қызметі туралы» Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 7 наурыздағы Заңы;

Төтенше жағдай туралы ҚР Заңы – «Төтенше жағдай туралы» Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 8 ақпандағы Заңы;

Соғыс жағдайы туралы ҚР Заңы – «Соғыс жағдайы туралы» Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 5 наурыздағы Заңы;

Халықаралық шарттар туралы ҚР Заңы – «Қазақстан Республикасының халықаралық шарттары туралы» Қазақстан Республикасының 2005 жылғы 30 мамырдағы Заңы;

Қайырымдылық туралы ҚР Заңы – «Қайырымдылық туралы» Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 16 қарашадағы Заңы;

Мәдениет туралы ҚР Заңы – «Мәдениет туралы» Қазақстан Республикасының 2006 жылғы 15 желтоқсандағы Заңы;

Астананың мәртебесі туралы ҚР Заңы – «Қазақстан Республикасы астанасының мәртебесі туралы» Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 21 шілдедегі Заңы;

Білім туралы ҚР Заңы – «Білім туралы» Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі Заңы;

Зейнетақымен қамсыздандыру туралы ҚР Заңы – «Қазақстан Республикасында зейнетақымен қамсыздандыру туралы» Қазақстан Республикасының 2013 жылғы 21 маусымдағы Заңы;

Жануарлар дүниесін қорғау, өсімін молайту және пайдалану туралы ҚР Заңы – «Жануарлар дүниесін қорғау, өсімін молайту және пайдалану туралы» Қазақстан Республикасының 2004 жылғы 9 шілдедегі Заңы;

Құқық қорғау қызметі туралы ҚР Заңы – «Құқық қорғау қызметі туралы» Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 6 қаңтардағы Заңы;

Халықтың көші-қоны туралы ҚР Заңы – «Халықтың көші-қоны туралы» Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 22 шілдедегі Заңы;

Терроризмге қарсы іс-қимыл туралы ҚР Заңы – «Терроризмге

қарсы іс-қимыл туралы» Қазақстан Республикасының 1999 жылғы 13 шілдедегі Заңы;

Азаматтық қорғау туралы ҚР Заңы – «Азаматтық қорғау туралы» Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 11 сәуірдегі Заңы;

Қазақстан Республикасындағы мерекелер туралы ҚР Заңы – «Қазақстан Республикасындағы мерекелер туралы» Қазақстан Республикасының 2001 жылғы 13 желтоқсандағы Заңы;

Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы ҚР Заңы – «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 8 тамыздағы Заңы;

Міндетті әлеуметтік сақтандыру туралы ҚР Заңы – «Міндетті әлеуметтік сақтандыру туралы» Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 25 сәуірдегі Заңы;

Бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру мен өткізу тәртібі туралы ҚР Заңы – «Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстар, митингілер, шерулер, пикеттер және демонстрациялар ұйымдастыру мен өткізу тәртібі туралы» Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 17 наурыздағы Заңы;

2020 жылға дейінгі Құқықтық саясат тұжырымдамасы – Қазақстан Республикасы Президентінің 2009 жылғы 24 тамыздағы № 858 Жарлығымен бекітілген, Қазақстан Республикасының 2010 жылдан 2020 жылға дейінгі кезеңге арналған құқықтық саясат тұжырымдамасы;

Парламент Регламенті – «Қазақстан Республикасы Парламентінің Регламенті туралы» Қазақстан Республикасы Парламентінің 1996 жылғы 20 мамырдағы қаулысы;

Сенат Регламенті – «Қазақстан Республикасы Парламенті Сенатының Регламенті» Қазақстан Республикасы Парламенті Сенатының 1996 жылғы 8 ақпандағы Қаулысы;

Мәжіліс Регламенті – «Қазақстан Республикасы Парламенті Мәжілісінің Регламенті» Қазақстан Республикасы Парламенті Мәжілісінің 1996 жылғы 8 ақпандағы Қаулысы;

Үкімет Регламенті – «Қазақстан Республикасы Үкіметінің Регламенті туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2002 жылғы 10 желтоқсандағы Қаулысы;

АҚЖД – «Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы» Декларация Біріккен Ұлттар Ұйымы Бас Ассамблеясының 1948 жылғы 10 желтоқсандағы № 217 А (III) резолюциясымен қабылданған;

АСҚХП – Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пакт, БҰҰ Бас Ассамблеясының 1966 жылғы 16 желтоқсандағы № 2200А (XXI) резолюциясымен қабылданған, Қазақстан Республикасының 2005 жылғы 28 қарашадағы № 91 Заңымен ратификацияланған;

ЭӘМҚХП – Экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар туралы халықаралық пакті, БҰҰ Бас Ассамблеясының 1966 жылғы 16 желтоқсандағы № 2200А (XXI) резолюциясымен қабылданған, Қазақстан Республикасының 2005 жылғы 21 қарашадағы №87 Заңымен ратификацияланған;

БҰҰ – Біріккен Ұлттар Ұйымы;

БҰҰДБ – Біріккен Ұлттар Ұйымының Даму Бағдарламасы;
ЕҚЫҰ – Еуропадағы қауіпсіздік және ынтымақтастық жөніндегі ұйым;

ТМД – Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы;
ЕАЭО – Еуразиялық Экономикалық Одақ;
БҰҰБК – Біріккен Ұлттар Ұйымының Балалар Қоры;
ХЕҰ – Халықаралық еңбек ұйымы;
ҚР ОСК – Қазақстан Республикасының Орталық сайлау комиссиясы;
ҚР ӘМ – Қазақстан Республикасының Әділет министрлігі;
ҚР КК – Қазақстан Республикасының Конституциялық Кеңесі;
ҚР ЖС – Қазақстан Республикасының Жоғарғы Соты;
ҚР БП – Қазақстан Республикасының Бас прокуратурасы;
ҚР ПӘ – Қазақстан Республикасы Президентінің Әкімшілігі;
ҚР Есеп комитеті – Республикалық бюджеттің атқарылуын бақылау жөніндегі есеп комитеті;

ҚР Ұлттық банк – Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі;
ҚР ҰҚК – Қазақстан Республикасының Ұлттық қауіпсіздік комитеті;
ҚР ІІМ – Қазақстан Республикасының Ішкі істер министрлігі;
ҚХА – Қазақстан халқы Ассамблеясы;
ҚР ЖСК – Қазақстан Республикасының Жоғары Сот Кеңесі;
ҚР ҰҒА – «Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы» Республикалық қоғамдық бірлестігі;

ҚР ҰКП – «Атамекен» Қазақстан Республикасының Ұлттық кәсіпкерлер палатасы

ҮЕҰ – үкіметтік емес ұйымдар;
БАҚ – бұқаралық ақпарат құралдары;
ҚР ККҚ – Қазақстан Республикасы Конституциялық Кеңесінің қаулысы;

ҚР ККҚҚ – Қазақстан Республикасы Конституциялық Кеңесінің қосымша қаулысы;

ҚР ККНҚ – Қазақстан Республикасы Конституциялық Кеңесінің нормативтік қаулысы;

ҚР ЖСНҚ – Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының нормативтік қаулысы;

б., т., т.), бөл. - бап, тармақ, тармақша, бөлік.

Нормативтік құқықтық актілер, халықаралық шарттар, 2020 жылға дейінгі Құқықтық саясат тұжырымдамасы және басқа да құжаттар «Әділет» Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерінің Ақпараттық-құқықтық жүйесі («Әділет» АҚЖ) бойынша беріледі.

ҚР Конституциялық Кеңесінің шешімдері сондай-ақ Конституциялық Кеңестің <http://www.ksrk.gov.kz/> ресми сайтында орналастырылады.

Қолданыстағы құқық көздері 2017 жылғы шілдедегі жағдай бойынша берілген.

Оқырманға

1995 жылғы 30 тамызда республикалық референдумда қабылданған Қазақстан Республикасының Конституциясы ұлттық саяси-құқықтық жүйенің тірегі, еліміздің мемлекеттілік пен егемендігінің, қолданыстағы заңнама мен құқық қолдану практикасының, заңдылық пен құқықтық тәртіптің құқықтық негізі болып табылады.

Халық тілегін білдіре отырып, жиырма жылдан астам уақыт ішінде Қазақстан Республикасының Конституциясы еліміздің жемісті дамуының берік іргетасы болды.

Негізгі Заң қағидаттарын қатаң сақтау және Республиканың Тұңғыш Президенті – Елбасы Н.Ә.Назарбаев тәуелсіздіктің жарқыраған таңында терең ойланып, пысықталған конституциялық процестің әдістемесі арқасында Қазақстан тарихи өлшем бойынша қысқа мерзім ішінде егеменді және тең құқылы қуатты мемлекет ретінде танылып, әлемдегі ең дамыған 30 мемлекеттің қатарына кіруі жөніндегі «Қазақстан - 2050» стратегиясының негізгі мақсатына қол жеткізу үшін алға жылжуда.

Өз кезегінде, Республика Конституциясы қатып қалған құжат емес, қоғамдық қатынастарды конституционализациялаудың тиісті деңгейін қамтамасыз ете отырып, қажетті саяси-құқықтық, әлеуметтік-экономикалық және басқа да жағдайлардың пісіп жетілу шамасына қарай қазіргі сынақтар мен трендтерге сәйкес түзетулерге ұшырайды.

Осылайша, Негізгі Заңның серпінділігі мен орнықтылығы арасында қажетті теңгерімге қол жеткізіледі; оның жасампаздық мүмкіндіктері кезең-кезеңімен барынша кеңінен ашылады; азаматтар мен мемлекеттік органдарға оның қажеттілігі өзектілендіріледі.

2017 жылғы конституциялық реформа тарихи шарттылықтың, қатаң жүйеліліктің, жан-жақты ғылыми және кең халықтық сараптаманың талаптарын кезекті рет іске асырған кезекті ауқымды түрлену болды. Ол мемлекет пен қоғамның саяси-құқықтық дамуында жаңа парақты ашты.

2017 жылғы 10 наурызда Республиканың Президенті ағымдағы жылы 6 наурызда Республика Парламенті қабылдаған «Қазақстан Республикасының Конституциясына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының Заңына қол қойды.

Мемлекет басшысының өтініші бойынша Конституциялық Кеңес аталған Заңның ережесін Конституцияға сәйкестігіне қарады және ол

Негізгі Заңмен келіседі және оның негіз қалаушы идеялары мен институттарын дамытады деп қаулы етті.

Реформаның мәні президенттік басқару нысаны шеңберінде Президент, Парламент және Үкімет арасында билік өкілеттіктерін қайта бөлу, елдегі істердің жай-күйіне мемлекеттік билік тармақтарының дербестігін және жауапкершілігін арттыру, конституциялық бақылауды күшейту, ерекше қорғалатын конституциялық құндылықтарды, адам және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғау тетіктерін нығайту, құқық қорғау және жергілікті мемлекеттік басқару мен өзін-өзі басқару жүйесінің негіздерін жаңғырту болып табылады.

2017 жылғы 10 наурыздағы ҚР Заңына қазақстандық ғалымдар және қарапайым адамдармен қатар біздің еліміздің шетелдік серіктестері де жоғары баға берді.

Еуропа Кеңесінің құқық арқылы демократия үшін Еуропа комиссиясы (Венеция комиссиясы) өзінің 110 – пленарлық сессиясында қабылдаған қорытындыда Қазақстандағы конституциялық өзгерістер мемлекетті демократияландыру процесіндегі алға басылған қадам деп атап өтті. Реформа елдің одан ары дамуына дұрыс бағыт береді және айқын ілгерілеуінің куәсі болып табылады. Комиссия пікірінше, тұтас алғанда Парламенттің және атап айтқанда Парламент Палаталарының рөлін арттыру, Республика Президентінің кейбір қызметтерін Үкіметке беру, оның Парламентке есеп беруі және бақылауында болуын күшейту 1998 және 2007 жылдары жүргізілген конституциялық реформалардың логикасына сәйкес келетін оң өзгерістер болып табылады.

ҚР Конституциясына түсіндірмені әзірлеуде алғаш рет қазақстандық авторлармен қатар Венеция комиссиясының Президенті Джанни Букиккио, Венеция комиссиясының мүшелері мен сарапшылары Г. Арутюнян, Б. Вельчев, Г. Папуашвили және Т. Хабриева ат салысты.

2017 жылғы 10 наурыздағы ҚР Заңымен Конституцияның 25 бабына (2, 4, 10, 39, 41, 44, 45, 49, 53, 55, 57, 61, 64, 66, 67, 70, 72-74, 79, 81, 83, 86, 87, 91 – баптары) түзетулер енгізілді. Аталған өзгерістер мен толықтырулар конституциялық құндылықтар мен Республика қызметінің негіз қалаушы қағидаттарын жаңа мазмұнмен толықтырды.

Заңға жасалған жүйелі талдау көрсеткендей, түзетулер өз жиынтығында өзгерген нормалардың мазмұнын айқындап қана қоймайды, сонымен бірге бірқатар жағдайларда түзетуге ұшырамаған Конституцияның ережелері мен нормаларының құқықтық мәнін жаңартады.

Заң новеллаларын тиісті іске асыру мақсатында Мемлекет басшысы елдің қолданыстағы құқығының бүкіл ауқымын жаңартылған Конституцияға сәйкес келтіру бойынша міндеттер қойды. «Қазақстан Республикасының Конституциясына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» 2017 жылғы 10 наурыздағы Қазақстан Республикасының Заңын іске асыру жөніндегі шаралар кешені туралы» Қазақстан Республикасы

Президентінің 2017 жылғы 13 наурыздағы №437 Жарлығында уәкілетті мемлекеттік органдарға заңнамалық, ұйымдастырушылық және өзге де шаралар қабылдау тапсырылды.

Осыған байланысты, Қазақстан Республикасы Тұңғыш Президенті – Елбасының қоры, Конституциялық Кеңес және Қазақстан Республикасының Әділет министрлігі шығаратын Қазақстан Республикасының Конституциясына осы ғылыми-практикалық түсіндірме Негізгі Заңның жанарған мазмұнын ашып көрсетеді және жаңа конституциялық болмысты ескере отырып, оның ережелері мен нормаларын кешенді талдауға негізделеді, бұл оларды дұрыс түсініп, орындалуын қамтамасыз ету үшін өте маңызды.

**И. Рогов – Қазақстан Республикасы
Тұңғыш Президенті –
Елбасының Қоры Атқарушы
директорының орынбасары**

Кіріспе

Венеция комиссиясы жиырма жылдан астам уақыт бойы Қазақстанмен ынтымақтасып келеді. Сіздің еліңіз 1998 жылдан бастап қадағалаушы мәртебесі бар ел ретінде танылса, 2012 жылдан бастап сіз тең құқылы мүше ретінде комиссияға кірдіңіз. Бұл әрекет Қазақстан билігінің Комиссиямен бірге маңызды реформалар бойынша жұмыс істеу ниетін растады. Осы жылдар ішінде Венеция комиссиясы Қазақстанмен белсенді ынтымақтастық қарым-қатынас жасады және біз жұмыспен бірге сондай-ақ достық, сенім мен өзара түсіністікке негізделген, жалпы мүдделерге қол жеткізетін екіжақты келісімді орнаттық.

Қазақстан өзінің егемендігіне қол жеткізгеннен бастап халықаралық стандарттар мен еуропа елдерінің озық тәжірибелеріне негізделген өз заңнамасын құруға және жаңғыртуға бағытталған бірқатар маңызды реформаларға бастамашылық жасады. Мен Венеция комиссиясы секілді институттар Қазақстанды және оның институттарын демократияландыруға бағытталған реформалар жүргізу жолында елге көмек көрсете алады деп есептеймін. Әрине, жоғарыда атап көрсетілген стандарттарды іске асыру бойынша біздің көзқарасымыз үнемі бір жерден шықпайтыны шындық; бірақ, түптеп келгенде, біздің тұрақты диалогымыз Қазақстанның конституциялық – құқықтық базасын еуропалық стандарттарға барынша жақындатуға мүмкіндік беретіні сөзсіз.

Біз жұмыс атқарып отырған мәселелер саны күн сайын өсуде. Венеция комиссиясына 2007 жылдан бастап бірнеше заңнамалық актілер бойынша өз пікірін білдіру ұсынылды. Бірінші пікір 2007 жылы Омбудсмен туралы заңнама бойынша әзірленді. 2009 жылы Конституциялық Кеңес бізге Белоруссия, Ресей Федерациясы және Қазақстан арасындағы Кеден одағы актілерінің заңдық күші туралы сұрау салды. Комиссия 2011 жылы ЕҚЫҰ/ ДИАҚБ-мен ынтымақтастықта «Қазақстан Республикасының сот жүйесі және судьяларының мәртебесі туралы» Конституциялық заң бойынша қорытынды берді. 2016 жылы Судья этикасы кодексінің жобасы бойынша пікірін білдірді.

Қазақстан үкіметі Қазақстан Конституциясына өзгерістер мен толықтырулар енгізу жобасы бойынша қорытынды дайындау туралы Венеция комиссиясына 2017 жылғы ақпанда өтініш білдірген кезде бұл сындарлы диалог қосымша серпін алды.

1995 жылы қабылданған кезден бастап Қазақстанның Конституциясы қазіргі мемлекеттік құру үшін тұрақтылық пен берік негізді қамтамасыз етті, және біз Қазақстандағы егемендік алған күннен бастап қол жеткізген маңызды прогресті көріп тұрмыз. Бірақ күштердің тепе-теңдігі, адам және тәуелсіз сот органдарының құқықтарын пәрменді және тиімді қорғауға қатысты бірқатар маңызды мәселелер, бұрынғыша конституциялық күн тәртібінде қалуда. 2017 жылғы конституциялық реформа соңғы 20 жыл ішіндегі үшінші болып табылады. Ол 1998 және 2007 жылдардағы конституциялық өзгерістер логикасын жалғастырады және Президент, Үкімет өкілеттіктерінің арасында ең үздік теңгерімге қол жеткізуге бағытталған. Сондай-ақ, ол Конституциялық Кеңеске қабылданғанға дейін референдумға ұсынылуы тиіс конституциялық түзетулер мен мәселелер жобасын зерделеуге мүмкіндік берді. Бұл конституцияны және конституциялық құқықтар мен бостандықтарды қорғауды арттыруда жасалған маңызды қадам ретінде қаралуы тиіс.

Біз, конституциялық түзетулердің қайта қаралған мәтінін Венеция комиссиясына сұрау жасалғаннан кейін бір айдан соң Парламент өте жылдам қабылдағандықтан, әзірлеушілерге Комиссия пайымы бойынша ұсыныстарды қарау үшін уақыттың жетпей қалғанына өкініш білдіреміз.

Қабылданған мәтінде оң баға берілген жобаның бірқатар ережелері өзгеріссіз қалдырылды. Өзгертілген Конституция заңды күші бар жарлықтар шығару құқығының күшін жоюды қоса кейбір президенттік өкілеттіктерді қысқартты. Сонымен бірге баяндамашылар айтқан кейбір маңызды сыни ескертулер назардан тыс қалды. Президенттің қандай заңдар басым болуы тиістігін анықтау бойынша өкілеттілігін алып тастау туралы пікірге қатысты ұсыныс ескерілмеді. Прокуратура және оның өкілеттіктерін толық сипаттау осы мекемеге жалпы сілтеме жасаумен ауыстырылды; бірақ жаңа мәтін бұрынғыша оның қадағалау өкілеттілігіне жатады, сондықтан аталған ұсыныс күшінде қалады. Болашақта Конституцияны реформалаудың кез-келгеніне пайдалы болатын басқа да ескертулер бар.

1990 жылы құрылған кезден бастап Венеция комиссиясы өз конституцияларын әзірлеу бойынша көптеген елдермен бірлесіп жұмыс істеді. Комиссия әуел бастан-ақ мұның елдерге конституция қабылдауда және олардың жалпы стандарттарға сәйкестігін қамтамасыз етуде көмек көрсету үшін жеткіліксіз болатынын білді. Егер практикада қолданылмайтын болса, дайындалған бап өзі басып шығарылған қағазға сәйкес келмейді.

Сондықтан, мен жаңа конституциялық мәтінде осы түсіндірмені жарыққа шығару қажеттігін қолдаймын, бұл, сөз жоқ, оның ережелерін жақсы түсінуге және дұрыс іске асыруға көмектеседі. Оның үстіне, осы түсіндірме оны еуропа стандарттары мен озық тәжірибеге жақындататын болашақ конституция реформаларын әзірлеуде маңызды рөл атқаруы мүмкін.

Қазақстанның демократия жолында жасауы тиіс әлі де маңызды қадамдар бар. Демократия жағдайында тұрақтылық қоғамды ілгері жылжыту мақсатында ашық пікірталастар, саяси диалогтар және идеялармен

алмасу арқылы толықтырылуы және нығайтылуы тиіс. Қазақстан осы жолда одан әрі прогреске қол жеткізетініне сенімдімін. Венеция комиссиясы оның конституциялық-құқықтық базасын одан әрі жетілдіруге бағытталған реформалау процесін жалғастыру үшін Қазақстанға көмектесуге дайын.

**Д-р Джанни Букиккио,
Еуропа Кеңесінің Құқық арқылы демократия үшін
Еуропалық комиссиясының
(Венеция комиссиясының) президенті**

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ КОНСТИТУЦИЯСЫ

(1998 жылғы 7 қазандағы № 284-І, 2007 жылғы 21 мамырдағы №254-ІІІ және 2011 жылғы 2 ақпандағы № 403-ІV Қазақстан Республикасының заңдарымен енгізілген өзгерістермен және толықтырулармен)

Біз, ортақ тарихи тағдыр біріктірген Қазақстан халқы, байырғы қазақ жерінде мемлекеттілік құра отырып, өзімізді еркіндік, теңдік және татулық мұраттарына берілген бейбітшіл азаматтық қоғам деп ұғына отырып, дүниежүзілік қоғамдастықта лайықты орын алуды тілей отырып, қазіргі және болашақ ұрпақтар алдындағы жоғары жауапкершілігімізді сезіне отырып, өзіміздің егемендік құқығымызды негізге ала отырып осы Конституцияны қабылдаймыз.

Негізгі Заңның кіріспесі: «Біз, ортақ тарихи тағдыр біріктірген Қазақстан халқы, байырғы қазақ жерінде мемлекеттілік құра отырып, өзімізді еркіндік, теңдік және татулық мұраттарына берілген бейбітшіл азаматтық қоғам деп ұғына отырып, дүниежүзілік қоғамдастықта лайықты орын алуды тілей отырып, қазіргі және болашақ ұрпақтар алдындағы жоғары жауапкершілігімізді сезіне отырып, өзіміздің егемендік құқығымызды негізге ала отырып, осы Конституцияны қабылдаймыз» деген сөздерден басталады.

Біздің халқымыздың ділі мен құқықтық дәстүрлері жан-жақты ескерілген Қазақстан Республикасы Конституциясының кіріспе бөлігі маңызды саяси – идеологиялық рөл атқарады әрі Негізгі Заң мәтінінің мәнін түсіну үшін елеулі маңызға ие.

Кіріспе Конституцияның және тиісінше бүкіл заңнаманың ортақ логикасын айқындайды. Нақ сондықтан да, көптеген заңгерлердің пікірінше, «кіріспені өзгерту – елдің бағыт-бағдарын өзгерту.

Кіріспе Қазақстан Республикасы мемлекетінің, оның егемендігінің, тәуелсіздігі мен конституциялық құрылысының өзегі Қазақстанның халқы болып табылатындығын белгілеп береді. Әрі мұның өзі кездейсоқ емес. 1995 жылғы 30 тамызда болып өткен республикалық референдумның барысында-ақ Конституцияны қабылдау үшін азаматтардың 89,14% дауыс беріп, Негізгі Заңның толық мағынадағы «халықтық Конституция» болып табылатындығын дәлелдеп берді.

Сонымен бірге, бұл басты тарихи оқиғаның алдында қиын әрі қауырт жұмыс атқарылды, оған елдің таңдаулы құқықтанушылары атсалысты. Осымен бір мезгілде өзге мемлекеттердің конституциялары мақсатты түрде оқылып, зерттелді. Мемлекет басшысының жеке өзі әлемнің 20-дан астам елінің конституцияларын оқып және сараптап шықты. Бүкілхалықтық талқылаудың барысында 30 мыңнан астам ұсыныстар мен ескертулер келіп түсті, 1100-ден аса түзетулер мен толықтырулар енгізілді.

Сол арқылы Конституция тәуелсіз Қазақстанның қалыптасуының заңды қорытындысы әрі бір мезгілде Қазақстан қоғамын жаңғыртудың өзегі болды. Негізгі Заң түпқазық етіп ажырамас құқықтарымен қоса адам мен азаматты алды, оның шын мәніндегі сөз және ар-ождан бостандығына кепілдік берді, өз ережелерінде жаппай танылған демократиялық құндылықтарды бекітті.

Мемлекет басшысы Н.Ә.Назарбаевтың тікелей басшылығымен әзірленген Қазақстан Республикасының қолданыстағы Конституциясы Қазақстан табысының аса маңызды факторы болды деп сеніммен айтуға болады. Конституция экономикалық, саяси, әлеуметтік өзгерістер үшін берік іргетас бола отырып, мемлекет пен қоғамда болып жатқан барлық процестерді жандандырды.

Осы орайда Қазақстанның Негізгі Заңы қатып қалған нәрсе емес, жанды, шығармашылық құжат болып табылатыны маңызды, қоғам соның аясында уақыт талабына жауап беретін құқықтық және әлеуметтік инновацияларды одан әрі дамыта түсуі тиіс.

Осы мағынада Кіріспенің сөздері бүкіл Конституция үшін халықтың еркіне сай бағыт береді.

І Бөлім
ЖАЛПЫ ЕРЕЖЕЛЕР

1-бап

1. Қазақстан Республикасы өзін демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде орнықтырады, оның ең қымбат қазынасы – адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары.

2. Республика қызметінің түбегейлі принциптері: қоғамдық татулық пен саяси тұрақтылық; бүкіл халықтың игілігін көздейтін экономикалық даму; қазақстандық патриотизм; мемлекет өмірінің аса маңызды мәселелерін демократиялық әдістермен, оның ішінде республикалық референдумда немесе Парламентте дауыс беру арқылы шешу.

1.1. Егеменді мемлекет – Қазақстанның басқару формасы Республика болып табылады. Басқарудың республикалық формасы бойынша, қоғамдағы мемлекеттік билік демократиялық жолмен халық сайлаған жоғары және жергілікті өкілді және атқарушы органдар, сондай-ақ жергілікті өзін-өзі басқару органдары тарапынан жүзеге асырылады.

Конституцияның осы бабында жазылған «Қазақстан Республикасы өзін демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде орнықтырады» деген ұғымға айрықша мән берген жөн. Осы конституциялық бап бізді мемлекеттің ұзақ мерзімді дамуына бағыттайды. Бұл дәрежеге жету үшін мемлекет дамудың ұзақ эволюциялық жолын жүріп өтуі қажет.

Қазақстанда демократиялық, құқықтық мемлекетті қалыптастыру процесі әлеуметтік, экономикалық, саяси, заң және өзге де кепілдік жүйелерін құру арқылы конституциялық қағидалардың заң мен сот алдындағы тепе-теңдігін, мемлекет пен жеке тұлғаның өзара жауапкершілігін қамтамасыз ету дегенге меңзейді. Өзіміз құрып жатқан заманауи демократиялық құқықтық мемлекет – азаматтық қоғамды қалыптастыруды қажет етеді. Онда түрлі қоғамдық ұйымдар, саяси партиялар өзара бірігіп әрекет етеді. Онда ешқандай идеология ресми мемлекеттік идеология түрінде орныға алмайды. Құқықтық демократиялық мемлекеттегі саяси өмір идеологиялық, саяси саналуандылық (плюрализм), көппартиялық негізінде құрылады. Сондықтан демократиялық құқықтық мемлекетті қалыптастыру

жолдарының бірі жеке тұлға мен мемлекет арасында маңызды тізбек ретіндегі, адам құқығы мен еркіндігінің көп бөлігі жүзеге асырылатын, саяси плюрализм қағидаларын бекітетін азаматтық қоғам қалыптастыру болып табылады.

Тұрғындардың салыстырмалы түрдегі ортақ жоғары мәдениеті демократиялық құқықтық мемлекет құрудың міндетті алғышарты. Халық мәдениетінің анағұрлым жоғары деңгейі білім жүйесі мен тәрбие, әлеуметтік-тұрмыстық және медициналық қамту, ғылым мен өнер, көркем шығармашылықты дамытумен байланысты. Сондай-ақ оған адамдардың өзара сыйластығы, зиялылығы, парасаттылығы, қайырымдылығы, адалдығы, жеке тұлғаның, ең алдымен оның рухани жан дүниесінің жан-жақты дамуы кіреді. Мәдениеттің, яғни өркениетті қоғам өзегінің қайта жаңғыруы мен дамуы – демократиялық құқықтық мемлекет құрудың алғышарты.

Атап айтқанда, Елбасының еліміздің халқына арналған 2017 жылғы 12 сәуірдегі «Болашаққа көзқарас: рухани жаңғыру» бағдарламалық мақаласында баяндалған іргелі идеялар және әр қазақстандық азаматтың және жалпы қоғамның бәсеке қабілеттілігін арттырудың негізгі шарты ретінде қоғамдық сананы жаңғырту жөніндегі шараларға арналған.

Біз Қазақстанда құрып жатқан құқықтық мемлекет ұғымын адам құқығы мен еркіндігін қамтамасыз ету аясында әрекет етіп, дамитын биліктің ашық формасы деп түсіну керек. Құқықтық мемлекет билікті құқықпен шектеу дегенді білдіреді. Мемлекет пен құқықтың арасалмағы мәселесін шешкен кезде, басымдық құқыққа беріледі.

Демократиялық, құқықтық және әлеуметтік мемлекет құрудың маңызды факторы – ел экономикасы дамуының жоғары деңгейі мен тұрғындардың материалдық жағынан қамтылуы. Экономикалық даму деңгейі төмен, халқы әлеуметтік жағынан жеткілікті қорғалмаған кедей елде демократиялық, құқықтық мемлекет құру мүмкін емес. Сондықтан Конституцияға сәйкес, Қазақстан Республикасы әлеуметтік мемлекет құрудың маңызды шарты ретінде азаматтардың әлеуметтік-экономикалық құқығын жүзеге асыруға айырықша көңіл бөледі. Сонымен бірге экономиканың өркендеуі, тұрғындардың материалдық ауқаттылығы және қалыпты әлеуметтік-тұрмыстық жағдайы халықтың ортақ мәдениетін дамыту жолында қызмет етеді. Азаматтық қоғам орнатып, демократиялық, құқықтық мемлекет құруға ықпалын тигізеді.

Қазақстан Республикасы – сипаты жағынан зиялы мемлекет. Мұнда дін мемлекеттен бөлінген. Конфессияаралық бейбітшілік пен келісім орнаған. Конституцияға сәйкес, Қазақстанның барлық азаматтарының ар-ождан бостандығына құқығы бар, яғни дін ұстану еркі мен діни рәсімдерді орындауға құқылы. Қазақстанда ар-ождан бостандығы құқығы